

Предраг Драгутиновић

Православни богословски факултет, Универзитет у Београду

Intentio auctoris. Смисао који аутор даје библијском тексту: првобитни и/или један?

Сажетак: Приложени рад бави се горућим питањем у философској и библијској херменетици, као и теорији књижевности, у којој мери је аутор једног текста тај који му даје смисао. Да ли су библијски аутори својим текстовима утиснули *један* смисао који егзегета уз помоћ исправне методологије само треба да изнађе, дакле *првобитни смисао*? Или је намера библијских аутора да нешто искажу, да изразе одређени смисао у тој мери непрепознатљива да су њихови текстови препуштени на вољу читаоцима? Или се по сваку цену треба залагати да се изнађе „смисао“ појединих библијских аутора? Коначно, која је улога аутора текста у изналажењу његовог смисла? После уводног дела у коме се поставља проблематика следи кратка историјска ретроспектива, кратко разматрање теме у оквиру библијске херменутике и закључни увиди.

Кључне речи: Аутор, првобитни смисао, значење, библијска херменутика

„Моја је намера била да не прилагођавам Писма сопственој вољи, већ да кажем оно што по моме схватању Писма желе да искажу. Задатак тумача се састоји у томе да изложи не оно што сам хоће, већ што је мисао онога кога тумачи.“

Јероним, ер. 49,17

Овај наизглед једноставан захтев блаженог Јеронима у црквеној пракси тумачења Библије показао се као тешко спроводљив. У погледу тумачења библијских текстова није се могло доћи до опште сагласности шта неки текст значи, односно који је његов смисао, а покушаја да се неко тумачење прогласи за обавезујуће и нормативно готово да није било.¹ У тумачењу Библије не постоји *consensus patrum* (сагласност отаца), нити је долазило до посезања античког аргумента е *consensu omnium* (сагласност свих). Савремени православни тумач који би желео да се надовеже на патристичка тумачења Писма и у њима пронађе решења за бројне егзегетске проблеме суочиће се са једном неслућеном полифонијом у интерпретацији библијских текстова.² Почев од употребе различитих верзија текста у разним рукописним тради-

¹ Давање различитих смислова једном тексту феномен је који се може срести и унутар канона Библије. Наведимо само један пример: текст о призиву Аврама и његовом оправдању пред Богом из Пост 15,4–6 читан је на различите начине код Павла и код аутора посланице Јаковљеве. Не улазећи у детаље и слојевитост егзегетских захвата двојице теолога ране Цркве, на овом месту је довољно увидети да док Павле сматра да се Аврам пред Богом није оправдао делима него вером (Рим 4,1с), у посланици Јаковљевој се овај текст тумачи кроз призму описа жртвовања Исака, приликом кога се Аврам *овим делом* оправдао пред Богом (Јак 2,21с). Тек пристанком да жртвује сина јединца испунило се Писмо из Пост 15,6: „И испуни се Писмо које говори: Аврам поверова Богу, и прими му се у правду, и пријатељ Божији назва се.“ (Јак 2,23). Са своје стране Павле констатује да се Аврам није оправдао делима Закона, већ вером (Рим 4, 13), док Јаков пита: „Видите ли дакле да се делима оправдава човек, а не само вером?“ (Јак 2, 24).

² О томе најбоље сведоче катене које су раном Средњем веку првобитно служиле да сачувају отачка тумачења која су требала да буду нека врста приручника за отачко и православно тумачење Писма у циљу да се стане на пут самосталним тумачењима Библије (уп. нпр. 19. правило Пето-шестог васељенског сабора). Међутим, мада им то свакако није био циљ, катене су до данашњег дана сачувале изрази-

цијама, преко разлика у методологији, па све до различитих теолошких акцената, у патристичкој егзегези може се срести један спектар разлика у приступу Писму, који је одраз не само хронолошких и културолошких дистанци између појединачних егзегета, већ и различитих херменеутичких начела која су на различите начине вредновала улогу човека, тј. људског фактора у настанку библијских текстова.

Зашто је то тако? Зар нису аутори својим библијским текстовима утиснули *један* смисао који егзегета уз помоћ исправне методологије и црквене вере само треба да изнађе, дакле *јрводийни смисао*, и потом га, по сопственом нахођењу, актуализује за савремени тренутак? Да ли је намера библијских аутора да нешто искажу, да изразе одређени смисао у тој мери непрепознатљива да су њихови текстови препуштени на вољу читаоцима или се по сваку цену треба залагати да се изнађе „мисао“ појединих библијских аутора? Коначно, која је улога аутора текста у изналажењу његовог смисла? Да ли „рођење читаоца“ аутоматски значи и „смрт аутора“?³

На ова питања тумачи се у новије време деле у два табора: на „херменеутичке реалисте“ који иниситирају на објективности смисла и сматрају да у тексту постоји један од аутора интендирани смисао који је стабилан, фиксан и детерминисан и који тумач у процесу интерпретације треба да „открије.“ Реалисти сматрају да постоји нешто што је *a priori* у односу на интерпретацију, нешто што тумач треба да изнађе/пронађе. Овакав приступ тумачењу карактеристичан је делимично за средњевековну херменеутику и за период модерне где долази до фокусирања на суверени субјекат који у потпуности контролише свој дискурс. С друге стране, „херменеутички нереалисти“ сматрају да нема смисла у тексту који претходни интерпретативној активности („interpretative flux“) тумача. Тумачење текста представља процес давања смисла тексту од стране читаоца. Смисао је нешто што креира читалац, а не нешто што детреминише аутор. Класичан представник првог табора је Е. Д. Хирш (E. D. Hirsch). Он сматра да је смисао текста смисао који му даје аутор и да је овај смисао стабилан кроз време. Он допушта могућност да тај стабилни смисао буде различито схватан од читалаца под различитим околностима, али то не доводи у питање његову стабилност која постоји независно од рецепције. Хирш сматра да би сваки другачији приступ неумитно водио у релативизам и отварао широко поље да свако схвата текст како хоће.⁴ Као представника другог табора, смештеног

ту полифонију у патристичком тумачењу Писма, пошто су компилатори углавном дословно наводили отачка тумачења не трудећи се да их хармонизују. Тако се катене данас појављују као једна готово „постмодерни феномен“ који протежира мноштвеност у односу на центрирано јединство. Уп. „Die Bedeutung der Kirchenväter für die Auslegung der Bibel. Eine westlich-protestantische Sicht,“ у: J. D. G. Dunn и др. (прир.), *Auslegung der Bibel in orthodoxer und westlicher Perspektive. Akten des west-östlichen Neutestamentelr/innen-Symposiums von Neamt vom 4.–11. September 1998*, WUNT 130, Mohr Siebeck, Tübingen 2000, 42. Проблем је, међутим, што су у православној библистици катене постале модел по коме се тумачи Писмо, независно од времена у коме се то догађа. Уп. S. Agouridis, „The Orthodox Church and Contemporary Biblical Research“, у: J. D. G. Dunn и др. (прир.), *Auslegung*, 141: „... a selective collation of the patristic biblical legacy ... was a task which, while undoubtedly serving the period and its objectives, at the same time unwittingly laid the historical and psychological foundations and became the model for studying the Bible in the centuries that followed.“

³ R. Barthes, „Death of the Author“, у: *The Rustle of Language*, Hill and Wang, New York 1986, 55: „Once the Author is removed, the claim to decipher a text becomes quite futile ... The birth of the reader must be at the cost of the death of the Author.“ У оквиру библијске херменеутике на овој линији J. S. Croatto, *Biblical Hermeneutics: Toward a Theory of Reading as a Production of Meaning*, Orbis, Maryknoll NY 1987, 16–17. Кроато сматра да „смрт“ аутора даје семантичку снагу тексту да продукује смислове. „Смрт“ или „одсуство“ аутора је услов да би један текст могао да „живи“.

⁴ Уп. E. D. Hirsch, *Validity in Interpretation*, Yale University Press, New Heaven 1967, 6–14. За разлику од својих херменеутичких предходника из периода модерне — просветитељства и романтизма (в. ниже) — Хирш своју херменеутику од аутора интендираног и детреминисаног смисла не занима на извесном саживљавању са аутором као претпоставком разумевања, већ на Хусерловој феноменологији,

углавном под окриље постструктурализма и неопрагматизма⁵, можемо навести С. Фиша (S. Fish) који заступа став да „у“ тексту не постоји никакав смисао који би био „ван“ читаоца. Полазна тачка интерпретације није текст већ читалац, односно „интерпретативна заједница“ која „осмишљава“ текстове руковођена сопственим интересима и потребама.⁶ То отвара могућност за безброј интерпретација и укида сваку контролну инстанцу попут аутора или првобитног смисла.⁷

Читава пост(модерна) дискусија о односу аутора и текста, читаоца и текста, једног смисла и мноштва смислова отворила је многа питања и у Библистици и тумачењу Библије. Како се тумачи Библије позиционирају у оквиру наведене проблематике?⁸ Овим питањем укратко ћемо се позабавити у редовима који следе.

А) Кратка истријска ретроспектива

Док се у антици и Средњем веку у егзегези Библије мало пажње поклањало индивидуалним ауторима светих текстова, у смислу да се трагало за њиховом намером (δίαφοια) и самим тим за првобитним смислом једног текста, за нововековну херменеутику карактеристично је управо окретање ауторима библијских текстова и тражења могућности њиховог разумевања из перспективе њиховог ауторства. Фридрих Даниел Ернст Шлајермахер (1768–1834) сматра се најважнијим теоретичарем „херменеутике аутора“. Он је сматрао је разумевање древних текстова могуће пошто људи свих времена поседују заједнички психолошки доживљај који се може искомунитирати путем језика. За Шлајермахера „разумевање је репродуктивно понављање изворне мисаоне продукције на основу конгенијалности духова (aufgrund der Kongenialität der Geister)⁹, односно способност сажимања са аутором (Sich–Hineinversetzen).¹⁰ Вилхелм Дилтај (1833–1911) је покушао да појасни процес

посматрајући интенцију аутора као ментални феномен (тамо, 58). Ауторова интенција је објективизована у тексту као смисао који је њен продукт. Задатак тумача је да тај исти смисао репродукује (тамо, 126). Вредновање и критику Хиршовог концепта види код Т. Eagleton, *Literary Theory: An Introduction*, Blackwell 1996, 58cc.

⁵ Уп. за ову тематику незаобилазну збирку текстова у F. Jannidis и др. (прир.), *Texte zur Theorie der Autorschenschaft*, Reclam, Stuttgart 2000. Монументално и незаобилазно дело из области библијске херменеутике које се исцрпно бави управо овим тематикама К. J. Vanhoozer, *Is There Meaning in This Text? The Bible, the Reader the Morality of Literary Knowledge*, Zondervan, Grand Rapids, Michigan, 1998, 43cc, 48–57. Кључна пормена парадигме у погледу аутора је да он у постмодерни губи функцију коју је у модерни поседовао, односно престаје да буде „sovereign subject of the sign“ (тамо, 48).

⁶ Уп. S. Fish, *Is There a Text in this Class? The Authority of Interpretive Communities*, Harvard University Press, Cambridge MA 1980.

⁷ Уп. R. Barthes, *S/Z*, Hill and Wang, New York, 1974, 200–201. Барт сматра да је читалац у процесу интерпретације продуктивни играч и да интерпретација није ствар препознавања тачног смисла. Уп. такође R. Morgan — J. Barton, *Biblical Interpretation*, Oxford University Press, London 1988, 7: „Texts, like dead men and women, have no rights, no aims, no interests. They can be used in whatever way readers or interpreters choose.“

⁸ Уп. К. J. Vanhoozer, *Meaning*, 43–97.

⁹ H.-G. Gadamer, „Klassische und philosophische Hermeneutik“, у: J. Grondin (прир.) *Gadamer Lesebuch*, Mohr Siebeck, Tübingen 1997, 56, 38.

¹⁰ M. Oeming, *Biblische Hermeneutik. Eine Einführung*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2007, 15. Коцепт херменеутичког круга у процесу разумевања једног текста (да би се разумела целина морају се разумети делови и обрнуто), Шлајермахер је допунио историјским контекстом: да би смо разумели текстове једне епохе, морамо разумети епоху из које потичу и обрнуто. Ипак, по Шлајермахеру, до пуног разумевања се долази путем интропекције, када се тумач уживи у душу аутора једног текста. Овакву субјективизацију херменеутике критиковао је касније Гадамер (1900–2002) аргументујући да она, са својим романтичарским инсиситирањем на уживљавању, прети да одузме тексту његово право. По Гадамеру, разумевање није тајанствена комуникација две душе, већ захтева учешће у заједничком смислу унутар јавног ми-простора. Уп. R. Ruffing, *Einführung in die Philosophie der Gegenwart*, W. Fink, Paderborn 2005, 88. За опширан приказ Шлајермахерове херменеутике уп. А. С. Thiselton, *New Horizons in Hermeneutics. The Theory and Practice of Transforming Biblical Reading*, Zondervan, Grand Rapids, Michigan 1992, 204cc.

психолошког саживљавања људи из различитих епоха. Он је херменеутику схватао као „разумевање“ писаних израза живота, с тим што појединачни аутор није толико битан колико општи историјско-духовни развој који он изражава својим језиком. Кључни појам је „доживљај“ (Erlebnisbegriff): оно што неко може да доживи, преради и изрази као доживљај, омогућава и другима да тај страни доживљај доживе и сами.¹¹ Дилтајево разликовање између „објаснити“ (Erklären) што се односи на природне науке и „разумети“ (Verstehen) што се односи на духовне науке¹² једно је од кључних херменутичких поставки коју је на пољу библијске ерминевтике усвојио и креативно развио Ернст Фукс (1903–1983) наводећи да чин разумевања једног библијског текста није продукт интелектуалне активности, већ један догађај (Ereignis) који узрокује (животни) покрет.¹³

Препознавање важности индивидуалних аутора за разумевање историјских текстова појавило се још раније у периоду Реформације, Хуманизма и Ренесансе у оквиру новог апела који је требао да унесе више светла у мрак Средњовековља: *ad fontes*. Убеђење да је историјско-критичка егзегеза могућа пошто текстови не поседују један вишеструки или пак дифузни, већ један јасан, од аутора интендирани смисао који се може разумети без обзира на историјску дистанцу, упечатљиво је изразио Филип Маланхтон (1497–1560):

„Желимо константно имати у виду да свуда треба тражити један једини, извесни и једноставни смисао (*unam quandam ac certam et simplicem sententiam*) — по правилима граматике, дијалектике и реторике. Пошто један говор који нема један једини и једноставни смисао (*unam ac simplicem sententiam*) не поучава ништа што је извесно (*certi*)“.¹⁴

Изналажење *првобитној* смисла једног библијског сматра се дакле главним задатаком сваког тумачења Светог писма.¹⁵ Првобитни, од аутора интендирани смисао постоји и његово изналажење је конститутивни део разумевања једног историјског текста. Нарочито је историјско-критичка метода инсистирала на томе да је задатак егзегете да уз помоћ одговарајућих научних метода изнађе првобитни смисао једног библијског текста.¹⁶ Међутим, основно питање које се поставља у оквиру новије филозофске и библијске херменеутике је да ли првобитни смисао увек мора бити „један једини, изванредан и једноставан“ и да ли могуће изнаћи оно што је аутор имао на уму пишући своје текстове. У том контексту треба се осврнути на две теме: на специфичност библијских текстова када је реч о њиховом „ауторству“ и из тога резултирајуће последице по могућност изналажења првобитног смисла.

¹¹ Oeming, *Hermeneutik*, 18.

¹² Уп. ову чувено Дилтајево разликовање: „Die Natur erklären wir, das Seelenleben verstehen wir“. W. Dilthey, „Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens“, у: исти, *Gesammelte Werke V*, Göttingen 1957, 144.

¹³ Уп. E. Fuchs, *Marburger Hermeneutik*, HUT 9, Mohr Siebeck, Tübingen 1968, 19.

¹⁴ Ph. Melancthon, *Elementa Rhetorices* (1542), CR 13 (1846) 468. Текст преузет из O. Hofius, „Neutestamentliche Exegese in systematisch-theologischer Verantwortung. Erwägungen zu den Aufgaben einer theologischen Disziplin“, у: исти, *Exegetische Studien*, WUNT 223, Mohr Siebeck, Tübingen 2008, 272. Сличан став изражава и Ж. Калвин: „Први посао тумача је да допусти своме аутору да каже оно што има да каже, уместо да му приписује оно што ми мислимо да би требао да каже.“ Цитат преузет од K. J. Vanhoozer, *Meaning*, 47.

¹⁵ Библијски аутори су путем својих текстова комуницирали са конкретним заједницама и појединцима, бавећи се конкретним проблемима и посредујући поруке које су имале за циљ да побуде и учврсте веру. Стога је свако оспоравање важности изналажења првобитног смисла уз помоћ научне методологије теолошки неосновано и може довести до озбиљне конфузије и теолошких само-пројекција. Уп. на ту тему П. Драгутиновић, „Има ли смисла трагати за првобитним смислом“, *Саборноси — Теолошки јодушињак* 3 (2009), 1–17.

¹⁶ Важност од аутора индентифицираног смисла (*διάνοια*) посебно је наглашавана још у античким граматичким школама, и местимично се и код светих отаца може наићи на наглашавање важности његовог изналажења за разумевање библијских текстова (уп. нпр. Aug., *De doctr. chr.* 1,88–89). Уп. M. Fiedrowicz, *Theologie der Kirchenväter. Grundlagen frühchristlicher Glaubensreflexion*, Herder, Freiburg i. Ber. 2007, 114–115.

Б) Аутори и ауторство библијских текстова

У погледу ауторства библијски текстови Старога и Новога завета показују широку лепезу могућих приступа. Нови завет, да се концентришемо на други део канона хришћанске Библије, је збирка од 27 списа који су настајали у дужем временском периоду, на релативно широком географском простору и писани су од стране многих аутора, о којима, као историјским личностима — са изузетком апостола Павла — знамо веома мало или готово ништа. Њихово сакупљање у канон, једну књигу, је хронолошки секундарни историјски поступак, који се између осталог руководио одређеним принципом „ауторства“: у канон су примљене оне књиге чији су аутори апостоли или непосредни апостолски ученици. Релевантност овог принципа је у великој мери оспорена од модерне историјске критике која је установила један комплексан систем односа када је реч о аутору и тексту. Новозаветни текстови показују велику шаролитост у том погледу.¹⁷ Неколико примера: када је реч о Еванђељима поред појма аутор ступа појам редактор: Еванђелисти су редактори постојећих традиционалних материјала што је саставни део њихове „ауторске“ улоге. Потом, појам коауторства који се среће код неких Павлових посланица, а који је, по мом мишљењу, представљао полазну тачку за настанак каснијих псеудографских списа под именом апостола Павла. Павле је као аутор најближи данашњем разумевању појма „ауторство“¹⁸, док су текстови секундарно везани за име апостола Јована прошли кроз један специфичан процес пречитавања и редакција.¹⁹ Новозаветни списи су делом анонимни (Еванђеља), делом ортонимни (Павле, пророк Јован, аутор Откровења), псеудонимни (део саборних посланица) и дефтеронимни (део посланица које се приписују апостоу Павлу). Све ове моменте треба имати у виду приликом тумачења појединачних новозаветних списа. Тешкоћа у погледу „ауторства“ код новозаветних списа и аутора као меродавне инстанце давања смисла који тумач треба да изнађе може се поставити на два нивоа: 1) она је у великој мери везана за чињеницу да ми о писцима (=ауторима) имамо мало података изван њихових текстова, дакле нема могућности поређења која би нам помогла да неку ауторову мисао меримо на основу више текстова и тако закључимо: „ово он вероватно није могао да мисли“ или „да, то је сасвим у духу његове мисли“, 2) анонимност, псеудонимност и дефтеронимност додатно отежавају стање, пошто препознавање таквих тенденција упућује тумача искључиво на текст и евентуално промишљање мотива којима се стварни писац руководио, на пример лажно се представљајући. На пример, писац 2. Солуњанима се представља као Павле, а тумач после читања текста то мора да доведе у питање и наново се одреди у погледу „ауторства“ посланице читајући је затим као „усвојено“ дете. Мотиви пак за ово усвајање провејавају кроз текст и могу се изнаћи.²⁰

В) Првобитни смисао/смислови

Чињеница је да многи библијски текстови немају тако јасан и недвосмислен смисао да би се доследно могла спроводити реформаторска максима *sacra scriptura sui*

¹⁷ Уп. П. Драгутиновић, *Увод у Нови завети. Основи новозаветне науке I*, ИТИ, Београд 2010, 123сс.

¹⁸ О Павлу као аутору у (пост)модерном смислу речи уп. О. Wischmeyer, „Paulus als Autor“, у: иста, *Von Ben Sira zu Paulus. Gesammelte Aufsätze zu Texten, Theologie und Hermeneutik des Frühjudentums und des Neuen Testament* (прир. Eve-Marie Becker), WUNT 137, Mohr Siebeck, Tübingen 2004, 298–307.

¹⁹ За „ауторство“ као теолошки унутрацрквени процес у оквиру јовановске заједнице уп. J. Zumstein, „Der Prozess der Relecture in der johanneischen Literatur“, у: исти, *Kreative Erinnerung. Relecture und Auslegung im Johannesevangelium*, AThANT 84, Theologischer Verlag Zürich, Zürich 2004, 15–30.

²⁰ Уп. П. Драгутиновић, *Увод*, 106–107.

ipsius interpres.²¹ Приликом тумачења Писма показује се да *првобитни* смисао није увек лако изнаћи као *један*. Када библисти говоре о појединим текстовима Светог писма као *crux interpretum*, онда се та тешкоћа првенствено односи на првобитни смисао једног текста, било да постоје формални (текстуални, граматички, синтактички и др.) или садржајни (теолошки, логички и др.) проблеми. У оваквим случајевима се може трагати само за потенцијалним, могућим, мање или више вероватним од аутора интендираним смисловима. Посебан проблем који је препознат још у патристичкој егезези представља *defectus litterae* код кога је интенција аутора потпуно непозната. То значи да у погледу првобитног смисла има неколико опција у егезези, а све оне често зависе од књижевне врсте текста који се тумачи:

- А) *Првобитни смисао је јасан и првобитно значајан као један*. То је често случај у мудросној литератури која установљује етичке норме. Такође је то чест случај и у епистографији (нпр. у Павловој аргументацији). Павле је желео да његово писма буду јасно разумевана: „Јер вам друго не пишемо него што читате и разумете, а надам се да ћете до краја разумети“ (2 Кор 1,13).
- Б) *Првобитни смисао је првобитно значајан али не као један*. Као пример можемо навести текст Мт 25,31–46 где је првобитни смисао делимично препознатљив у смислу што су „најмањи“ у ствари незаштитени и беспомоћни мисионари у чијем лику је присутан сам Господ: „Који вас прима, мене прима, а који прима мене, прима онога који ме је послао“ (Мт 10,40; уп. такође Мт 18,4–6.10; 23,8; 28,10). Међутим, првобитни смисао не може бити постулиран као један, пошто није јасно да ли се Христов есхатолошки говор односи само на црквене заједнице, Израил или има универзалну димензију. Проблем је са синтагмом „сви народи“ која се код Матеја може односити на незнабошце, без Јудејаца и хришћана, што би значило да се суд врши само над њима.²²
- В) *Првобитни смисао је првобитно значајан али не као један*. Еванђеље по Луци (Лк 22, 35–38) пример је потпуне непрепознатљивости првобитног смисла. Код овог текста тешко је одредити и *sensus proprius* (дословни смисао), дакле да ли „Доста је“ значи „завршавамо“, „овде прекидамо разговор“, али и евентуални *sensus improprius* (пренесени дословни смисао), где би „Доста је“ имало значење „доста је два ножа“, при чему би ножеви били метафора. Који од ова два смисла кореспондира са *mens auctoris*? Шта је Лука имао на уму пишући ову епизоду? Историја тумачења и учинка показује да два ножа могу бити два завета, две власти, душа и тело итд.²³ Првобитни смисао измиче

²¹ M. Luther, *Assertio omnium articolorum M. Lutheri per Bullam Leonis X. novissimam damnantorum* (1952) (WA 9, 97, 23). Схватање да Писмо тумачи само себе (ή αὐτὰ γραφή ἐαυτὴν ἐρμηνεύουσα, *scriptura per scripturam*, уп. Евтерије из Тијане, *confut.* 4) постојало је још у патристичкој егезези, с тим што акценат није био толико на јасноћи (M. Luther, *De servo arbitrio*, WA 18, 609) и пријемчивости библијског исказа колико на повезаности библијских текстова који се међусобно тумаче. Јован Златоусти на пример принцип самотумачења Писма примењивао на алегоријско тумачење, сматрајући да разрешење за алегорију треба тражити унутар самога Писма (*Is. interpr.* 5, 3). Овај принцип код отаца био је базиран на њиховом дубоком убеђењу да све делове Библије обједињене у канону повезује јединствени план Божији. Код реформатора пак акценат код херменеутичког начела *sacra scriptura sui ipsius interpres* налази се на довољности Писма као таквог и непотребности било какве спољне инстанце која би га тумачила, нпр. Предања или учења Цркве. Такође је интересантно да су протестанти који су против римокатолика истунили са принципом *claritas scripturae* и сами веома брзо напустили овакав приступ и покушали да норматизују одређена тумачења. Уп. више о томе В. Scribner, „Heterodoxy, Literacy and print in early German Reformation“, у: Р. Biller — А. Hudson (прир.), *Heresy and Literacy: 1000–1530* (Cambridge Studies in Medieval Literature 23), Cambridge 1994, 275с. О немогућности практиковања принципа *sola scriptura* у библијској егезези уп. сам протестантски став: U. Luz, „Was heisst 'Sola Scriptura' heute? Ein Hilferuf für das protestantische Schriftprinzip“, *EvTh* 57 (1997) 28–36.

²² Види формулацију и покушај решења овог проблема код U. Luz, *Jesusgeschichte des Matthäus*, Neukirchener, Neukirchen-Vluyn 1993, 146–147.

²³ Уп. богату историју тумачења и учинка ове сцене код F. Bovon, *Das Evangelium nach Lukas* (Lk 19,28–24, 53), EKK III/4, Neukirchener/Patmos, Neukirchen-Vluyn 2009, 282–290.

савременом егзегети. Сличан, мада драстичнији пример представља прича о Ананији и Сапфири (Дап 5,1–11). Који је првобитни смисао ове трагичне приче која отвара низ питања и проблема? Немогућност изналажења првобитног смисла ове приповести отежава њено тумачење, о чему сведочи и богата и разноврсна историја тумачења и учинка.²⁴

Закључни увиди

На основу до сада изложеног можемо закључити да црквено, научно и морално одговорно тумачење библијских текстова треба да узима у обзир следеће херменевтичке моменте:

- 1) Херменевтички је важно освестити да је текст имао првобитни смисао који је другачији од значења која је текст добија током историје рецепције.²⁵ То је важно нагласити због чувања историчности теолошког исказа и избегавања замке да се говори о томе да је неки текст у појединачним временским раздобљима боље или лошије разумеван; он је једноставно другачије разумеван.
- 2) Мисао једном преточена у текст отима се контролној инстанци аутора (чак и када је аутор жив!). Од момента записивања његов текст улази у неизвесан процес комуникације.²⁶ Аутор је у току писања свакако имао на уму један смисао који је желео да артикулише у тексту, али од момента када је његова мисао преточена у текст она бива подложна многим интерпретацијама, тако да, пошто тумач ради искључиво на тексту, утврђивање првобитног смисла не значи увек утврђивање једног смисла, већ често *могућности* неког смисла, које пак остаје у сфери претпоставке и не може претендовати на неспорну објективност. Извесност у овом погледу готово да не постоји.²⁷
- 3) Библијски текстови настајали су дуго, неки су настајали вековима, неки деценијама. Због тога, нарочито код наративних текстова, треба имати у виду *инклузивности* односно *слојевитости* првобитног смисла. Речи Господње у Еванђељима на пример, прошле

²⁴ Уп. С. D. Marguerat, *The First Christian Historian. Writing the 'Acts of Apostles'*, Society for New Testament Studies, Monograph Series 121, Cambridge University Press, Cambridge 2004, 155cc.

²⁵ Рикерово разликовање између „смисла“ („meaning“) и „значења“ („significance“) једног *текста* од велике је помоћи у процесу тумачења. Уп. Р. Ricoeur, „Preface to Bultmann“, у: исти, *Essays on Biblical Interpretation*, Fortress Press, Philadelphia 1980, 68: „... the task is to submit oneself to what the texts says, to what it intends, and to what it means ... Two thresholds of understanding then must be distinguished, the thresholds of 'meaning', which is what I just described, and that of 'signification', which is the moment when the reader grasps the meaning, the moment when the meaning is actualized in existence.“ Слично разликовање среће се и у Хиршовом херменевтичком концепту. Уп. Е. D. Hirsch, *Validity*, 63. По Хиршу од аутора интендирани смисао текста је фиксан и непроменљив, док је значење неисцрпно. Изналажење смисла Хирш назива „интерпретација“, док дискусију о значењима назива „критицизам“. Норма интерпретације је ауторова интенција која је критеријум коректног, исправног тумачења и онога које то није. Овде се међутим налази и кључна разлика између Рикера и Хирша, јер по Рикеру постоји „семантичка аутономија“ текста у односу на аутора. Уп. Р. Ricoeur, *Interpretation Theory: Discourse and the Surplus of Meaning*, Texas Christian University Press, 1976, 29: „The author's intention and the meaning of the text cease to coincide.“

²⁶ Један од фундаменталних текстова на ту тему је Ј. Derrida, „Signature Event Context“, у: исти, *Limited Inc.*, Northwestern University Press, Evanston IL, 1977, 1–23. По Дерида, смисао знака у језику је не да репрезентује ствар, већ да функционише као диференцијал у односу на друге знакове. Перманентна карактеристика знака је његова понављаност, репетитивност. Из тог разлога је свако читање текста као збира знакова у новом контексту ново и другачије. Репетитивност значи *не-идентичну* репетицију. Уп. такође L. Lawlor, „Dialectic and Iterability: The Confrontation Between Paul Ricoeur and Jaques Derrida“, *Philosophy Today* 32 (1988), 189: „Iterability absents any intention.“

²⁷ У том смислу заиста је питање колико је трагање за „историјским аутором“ као неком инстанцом ван текста уопште оправдано. На тексту оријентисане синхроне методе покушаје да „сачувају“ инстанцу аутора, али само као текст-иманентну инстанцу, уз помоћ појма „имплицитног аутора“ који се јавља за реч као део наративне стратегије текста. Аутор је у тексту, он је „the sum of his own choices“. Уп. W. C. Booth, *The Rhetoric of Fiction*, University of Chicago Press, Chicago 1961, 75. Уп. такође П. Драгутиновић, „Основи наративне методе и њен значај за тумачење Новог завета“, *Беседа* 6 (2004), 119–142.

су кроз вишеструки процес интерпретације док нису записане у Еванђељима. Задатак тумача јесте да покуша да реконструише токове тог процеса, али једини првобитни смисао о коме може бити речи на нивоу научног дискурса је смисао које те речи имају у самим текстовима Еванђеља, дакле смисао који су им Еванђелисти као аутори или коначни редактори нагостили у оквиру својих приповести.

- 4) У библијској традицији — како усменој, тако и писаној — постоји перманентна тенденција трансцендирања првобитног смисла старијих текстова од стране нових пречитавања. Првобитни смисао се увек изнова трансцендира у корист „значања“ за актуелну генерацију у оквиру које се врши пречитавање библијске традиције.²⁸ Изналазити ове моменте — првобитни смислове и механизме када и како се они пречитавају — чини *теолошку* страну тумачења Библије: на тај начин се учи како функционише теологија и како се човек увек изнова оспособљава да говори о Богу износећи, попут доброг писмознаца научног Царству небеском, из своје ризнице старо и ново (Мт 13,52).

Zusammenfassung: Die Frage nach dem Autor ist eine wichtige Frage der philosophischen, literaturtheoretischen und biblischen Hermeneutik. Autor ist traditionell die verursachende und sinngebende Größe in der literaturwissenschaftlichen Dreierbeziehung von Autor — Text — Leser. Die Autorenintention ist als Sinn des Textes dem Text inhärent. Die Aufgabe des Interpreten ist demnach den im Text stehenden Sinn herauszufinden. Dieser Sachverhalt, der so charakteristisch für die Hermeneutik der Moderne war, ist im postmodernen Denken mehrfach in Frage gestellt. Der vorliegende Beitrag untersucht diese komplexe Thematik in Bezug auf die neutestamentlichen Schriften. Im Neuen Testament beobachten wir ein Spektrum unterschiedlichen Autorschaften: sie sind teils anonym, teils orthonym, teils pseudonym. Andererseits, der Ursprungssinn ist nicht immer deutlich greifbar. In dieser Hinsicht bedarf es einer klaren hermeneutischen Orientierung in dem Interpretationsprozess.

²⁸ Више о томе код А. Ј. Хаусер — Д. Ф. Ватсон, "Introduction and Overview", у: исти (прир.), *A History of Biblical Interpretation. Volume I: The Ancient Period*, Eerdmans, Grand Rapids/Michigan — Cambridge, U. K. 2003, 1–13.